

ÖRÖKSÉGVÉDELMI FOGALOMTÁR

KIDOLGOZTA, ÖSSZEÁLLÍTOTTA:

DR. CZÉTÉNYI PIROSKA

okl. építésmérnök, műemlékvédelmi szakmérnök, műemlékvédelmi szakértő

DR. VUKOV KONSTANTIN PhD

okl. építésmérnök, műemlékvédelmi szakmérnök, egy. docens

BUDAPESTI CORVINUS EGYETEM TÁJÉPÍTÉSZETI KAR
Kerttechnikai és Műszaki Tanszék

SZERKESZTÉS

DÉR ANDREA

LEKTORÁLÁS:

CSÉFALVAY GYULA

KÖH főosztályvezetője, v. főépítész

KÉSZÜLT A NEMZETI FEJLESZTÉSI ÉS GAZDASÁGI MINISZTERIUM
MEGBÍZÁSÁBÓL
AZ ÉPÍTÉSÜGY 2008 PROGRAM PÁLYÁZATI TÁMOGATÁSÁVAL
BUDAPEST, 2009

BEVEZETÉS

A Nemzeti Fejlesztési és Gazdasági Minisztérium 2008. első félévében a „Gyorsítás –I.” program keretében kormányrendelettel nemzetgazdasági szempontból kiemeltté nyilvánított építési beruházások megvalósításának gyorsítása érdekében mintegy 18 jogszabályt módosított. A jogszabályok előkészítése során megfogalmazódott a szakma részéről, hogy az építésügy egy nyelven beszéljen. Ezért a gyorsítás program részeként egységes „Építésügyi Fogalomtár” létrehozását határozták el, hogy az építésügyi szakma lehetőség szerint a szakmai fogalmak egyértelmű használatával elősegítse az egységes jogalkalmazást.

A Magyar Építész Kamara Műemlékvédelmi Tagozata már a kulturális örökség védelméről szóló törvény és a törvénymódosítás előkészítése, véleményezése során javasolta a részletes, örökségvédelmi fogalomtár megalkotását. Ez annál is inkább az építésügy terén megfogalmazható igény, mert az általános építésügyi szaknyelvben használatos meghatározások egy részének eltérő a jelentés-tartalma az örökségvédelem területein.

A Fogalomtár címszavakat tartalmaz, amelyeknek legfőbb forrása a hatályos jogszabályok szövege, ezért a címszavak kifejtése előtt felsoroljuk azokat, amelyek a legfontosabbak és elengedhetetlenek ebből a szempontból, tehát nem az örökségvédelemre vonatkozó jogszabály-jegyzéket kérje számon az olvasó.

Mi sem bizonyítja jobban, hogy mennyire szükséges egy ilyen fogalomtár közreadása, az örökségvédelemben tevékenykedők által gyakran használt restaurálás és helyreállítás kifejezések, amelyek értelmezése nem egységes, hol ilyen, hol olyan hangsúly érvényesül. Ráadásul más nyelvekben a restaurálás és ehhez hozzávéve a konzerválás más-más tartalmat fednek, s ezeket alkalmazzák a nemzetközi együttműködés gyümölcseként megszületett kartákban, ajánlásokban. Ez utóbbiakat aztán lefordítják magyarra, legtöbbször a kritikus kifejezések magyar formájú tükörfordításában. Pedig a tartalomtól meg lehet állapítani, mi lenne a találó magyar fordítás (Pl. konzerválás esete). Mi is akkor a találó magyar kifejezés? Ebben ad támaszt az itt lefektetett Fogalomtár.

A Fogalomtár címszavainak kidolgozása három pilléren áll:

- Jogszabályban meghatározott fogalmak. Ebben az esetben átemeltük a jogszabályi szöveget –szükség esetén mondatra szerkesztve-, s címszó után megjelöltük a pontos jogszabályi helyet. Véleményünk szerint így a használó gyorsan hozzáférhető, korrekt meghatározásokhoz jut, bővebb környezetére könnyen rákereshet.
- Az örökségvédelmet érintő jogszabályokban használt ill. előforduló szakmai fogalmak, amelyeknek nincs a jogszabályban kiemelt, külön meghatározása. Ebben az esetben a jogszabályokra támaszkodva fejtettük ki a fogalom meghatározását, s ezután fűztük hozzá azt a jogszabályi helyet, ahol az adott fogalom szerepet játszik.
- A szakmai nyelvben jellemzően használt fogalmak. Ezeket legtöbbször nem mindig ugyanazon értelmezésben használják, az árnyalatnyinál nagyobb értelmezési eltérésekkel vagy sokszor más kifejezések szinonimájaként. Ebben az esetben a különféle szakszótárak, szakmai tanulmányok, egyezmények, charták (továbbiakban karták) fogalomhasználatát elemezve adtuk meg -kimondottan a hatósági munka szempontjához igazodva- a meghatározást. Itt meg kell jegyeznünk, hogy szinte kis tanulmányokat végeztünk vagy vitázó szimpóziumokat rendeztünk a konszenzusos és szakmailag helytálló, egyúttal a jelzett fő szempont szerint használható meghatározás érdekében.

A fogalomtár sajátosságából adódik, hogy már meghatározott fogalmakat hívunk segítségül másik fogalom leírásához. Ezeket a visszakерeshetőség miatt kurzívan (dőlt betűvel) szedtük.

A címszavak nagy részéhez a beláthatóbb értelmezés és a helyes alkalmazás érdekében *jellemző tevékenységek* vagy *jellemző egyéb értelmezések* aláhúzott alcímmel magyarázatot ill. alkalmazási gyakorlat leírását fűztük hozzá. Továbbá olyan helyeken, ahol nemcsak a fogalom puszta értelmezését tarjuk fontosnak, hanem a fogalom helyes gyakorlati alkalmazása céljából különféle példákat, eseteket is ismertettünk.

A Fogalomtár szócikkeinek végére illesztettük az itt leggyakrabban használt szakirodalom felsorolását. Megint csak gyakorlati szempontból, s nem egy könyvtári literatúra felsorolásáról van szó. Néhány fontos idézet forrását az adott címszónál jelöltük meg.

Kinek szánja a szakmai tárca ezt a Fogalomtárat? Mindazoknak, akik az örökségvédelem munkájában bármilyen formában részt vesznek, kiemelten a jogalkotás előkészítésében közreműködő és a hatósági feladatokat ellátó szakembereknek.

Dr. Czétényi Piroska

Dr. Vukov Konstantin

A szójegyzékhez vizsgált jogszabályok és rövidítései:

(egyéb vonatkozó jogszabályok az adott fogalom szócikke végén szerepelnek)

- 1) **47/1997.(XII.29.)KTM rendelet az építésügyi és a műemlékvédelmi hatósági ellenőrzés szakmai szabályairól;**
- 2) **1997. évi LXXVIII. törvény az épített környezet alakításáról és védelméről;**
- 3) **2001. évi LXIV. törvény a kulturális örökség védelméről, 2005.évi LXXXIX. törvény a kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény módosításáról, hatályos szöveg = (Ötv.);**
- 4) **4/2003.(II.20.)NKÖM rendelet az örökségvédelmi hatástanulmányról ;**
- 5) **168/2006 (VIII.13.) FVM rendelet – az építészeti örökség helyi védelmének szakmai szabályairól;**
- 6) **10/2006. (V. 9.) NKÖM rendelet a Kulturális Örökségvédelmi Hivatal eljárásaira vonatkozó szabályokról**
- 7) **167/2006 (VII.28) Korm. rendelet- az oktatási és kulturális miniszter feladat és hatásköréről**
- 8) **37 /2007.(XII.13.)ÖTM rendelet az építésügyi hatósági eljárásokról, valamint a telekalakítási és az építészeti-műszaki dokumentáció tartalmáról;**
- 9) **253/1997.(XII.20.) Korm. rendelet az országos településrendezési és építési követelményekről, és módosításáról szóló 182/2008.(VII.14.) Kormányrendelet, hatályos szöveg (OTÉK)**

I. KULTURÁLIS ÖRÖKSÉGVÉDELEM KATEGÓRIÁI,

Besorolás fokozatai:

Világörökségi védettségek azok az emlékek, illetve területek, melyek az Unesco Világörökség Nemzetközi Bizottsága a Világörökségi jegyzékbe felvett,

Világörökség kategóriái: egyetemes értékű kulturális és természeti javak,

Kulturális vonatkozásban : műemlékek, együttesek, területileg körülhatárolt helyszínek és kultúrtájak, (kulturális, épített és természeti örökség együtt)

Természeti vonatkozásban: fizikai és biológiai alakulatok, képződmények, természeti tájak,

Védő-, vagy puffer zóna a fentiekkel határos környezet,

(Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1985. évi 21. tvr = 1985/ 21.tvr)

Hazai: országos védettség:, műemlék: Ötv. 7. § 8.

olyan műemléki érték, melyet jogszabály alapján rendeletben védetté nyilvánítottak.

Hazai, helyi védettségű emlék: 168/2006 (VIII. 13) FVM rend.

olyan műemléki értékek, melyek értékük alapján nem részesülnek országos egyedi műemléki védelemben, de sajátos megjelenésüknél, jellegzetességükönél -, településképi, vagy településszerkezeti értékükönél fogva a térség, illetve a település szempontjából kiemelkedőek, hagyományt őriznek, az ott élő emberek és közösségek munkáját, kultúráját híven tükrözik, a helyi építészeti örökség részét képezik. Védelmének biztosítása a települési önkormányzat feladata.

Az országos területi védelem az egyes ingatlanokon fennálló helyi egyedi védelem hatályát nem érinti. A helyi védetté nyilvánításról, vagy annak megszüntetéséről, továbbá a védettséggel összefüggő korlátozásokról és kötelezettségekről és támogatásokról a települési önkormányzat (a fővárosban a fővárosi és kerületi önkormányzat is) rendeletben dönt. (1997. évi LXXXVIII. törvény az épített környezet alakításáról és védelméről. = Étv. 57.§ (1, 2, 3.)

Bármely besorolásban a védett objektum jellege: szerint lehet épület, vagy építmény; a képzőművészeti - szobrászati, festészeti, iparművészeti -- alkotás, régészeti emlék, természeti érték, kultúrtáj, vagy építményhez tartozó kert és táj, illetve ingatlan,.

Világörökség védettségi kategóriái:

Világörökségi helyszín: földrajzilag körülhatárolt terület, ingatlan, vagy ingatlan együttes, melyet az UNESCO Világörökség Bizottság védetté nyilvánít, emberi alkotások, vagy ember és természet együttes alkotásai, valamint régészeti lelőhelyeket is magukba foglaló olyan területek, amelyek történelmi, esztétikai, etnológiai vagy antropológiai szempontból kiemelkedő egyetemes értékűek. (1985/ 21. tvr. I. 1cikk)

Világörökség kategóriái:

egyetemes értékű kulturális és természeti javak, Kulturális vonatkozásban : műemlékek, együttesek, területileg körülhatárolt helyszínek és kultúrtájak, (kulturális, épített és természeti örökség együtt) Természeti vonatkozásban: fizikai és biológiai alakulatok, képződmények, természeti tájak,

Világörökségi puffer (védő) zóna: az UNESCO Világörökség Bizottság által védetté nyilvánított helyszínnel határos környezet, mely biztosítja a fenntarthatóságot, megközelíthetőséget, tájképi illeszkedést, oltalmat biztosít a védett helyszín részére, (Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1985. évi 21. tvr = 1985/ 21.tvr)

Világörökség kulturális és természeti örökség:

természeti kulturális örökség az emlékművek, építészeti alkotások, szobrászati és festészeti alkotások, régészeti jellegű elemek, vagy szerkezetek, feliratok, barlangok és ezek alkotórészeinek olyan csoportjai, melyek történelmi, művészeti vagy tudományos szempontból kiemelkedő egyetemes értékűek,

épületegyüttesek: egyedülálló vagy egybefüggő építménycsoportok, melyek építészeti stílusuknál, egységes jellegüknél fogva, vagy környezetbe való beilleszkedésük folytán történelmi, művészeti vagy tudományos szempontból kiemelkedő egyetemes értékűek, (1985/ 21. tvr. I. 1.cikk)

természeti örökségnek tekintendők:

- fizikai és biológiai alakulatok, vagy ezen alakulatok csoportjaiból álló olyan természeti alkotások, melyek esztétikai vagy tudományos szempontból kiemelkedő, egyetemes értékűek, -geológiai és fiziográfiai alakulatok, valamint veszélyeztetett állat- és növényfajok, lakó-, illetve termőhelyeül szolgáló pontosan körülhatárolt területek, melyek a tudomány vagy megóvás szempontjából kiemelkedő egyetemes értékűek,

- természeti tájak vagy pontosan körülhatárolt természeti területek, melyek a tudomány, a megőrzés vagy a természeti szépség szempontjából kiemelkedő, egyetemes értékűek, (1985/ 21. tvr. I. 2 cikk)

Világörökségi lista: Az UNESCO Világörökségi Bizottság állítja össze, vezeti, és ” Világörökség Jegyzéke” címmel nyilvánosságra hozza azon kulturális és természeti örökségek listáját melyeket egyetemes értékűnek tekint az általa megállapított követelményeknek megfelelően.

Világörökségi listára helyezés és dokumentációja: a védelemre javasolt helyszín egyetemes, kiemelkedő értékeit létrehozó és fenntartó tevékenységről

Az UNESCO Világörökség Bizottság konvenciójának megfelelő hatástanulmány dokumentációja szükséges az előterjesztéshez, valamint *a kezelési terve*. A

javak Világörökség Listára való felkerülésével kapcsolatos kritériumok alapján kell, hogy értékelje a javak belső értékét a Kormányközi Bizottság.

A kulturális és természeti javak világörökség bejegyzése, felvétele folyamatosan történik Nem célja az UNESCO Világörökség Bizottságnak , hogy az összes egyetemes, kivételes értékűnek tekintett kulturális és természeti javakat felvegye, hanem - nemzetközi összehasonlítás alapján - csak a legkivételesebbek közül egy bizonyos számú javak felvétele,

Az Egyezményben részes minden állam elismeri, hogy (1985/ 21. tvr. I) 1. és 2 cikkeiben megjelölt kulturális és természeti örökség kijelölésének, megóvásának, bemutatásának és a jövő nemzedékek számára való átadása biztosításának elsődleges kötelezettsége arra az Államra hárul, amelynek területén található. Az Egyezményben részes minden Állam vállalja, hogy nem foganatosít semmilyen olyan intézkedést, mely közvetve vagy közvetlenül

károkat okozhat az 1.és 2. cikkeiben említett olyan kulturális vagy természeti örökségben, mely a jelen Egyezményben részes más Államok területén található, (1985/ 21. tvr. I. 6. cikk)

Amennyiben a javak olyan károsodást szenvednek, amely a Világörökség – Lista bejegyzését meghatározó jellemzők elvesztésével jár, a javak Listáról való esetleges kizárását meg kell vizsgálni,

Világörökségi listán szereplő helyszín kezelési terve: a kezelési terv a védetté nyilvánítást kezdeményezők részéről vállalt önszabályozás dokumentuma. betartásával az értékvédelem és a

fejlesztés közötti ellentéteket kell és lehet kiküszöbölni, hogy a világörökség védelme és a beruházások között ne jöjjön létre ütközés.

Világörökségi Listán szereplő elemek és javak, illetve helyszínek nyilvántartása: az UNESCO Világörökség Bizottság állítja össze és vezeti és nyilvánosságra hozza a Világörökség Jegyzéket, a részes országok pedig saját Világörökség Nemzeti Bizottságuk révén gondoskodnak világörökségeik nyilvántartásáról.

A Világörökség Jegyzékére való felvétel csak az érdekelt Állam egyetértésével történhet. (1985/ 21. tvr. III. 11. cikk 3)

UNESCO Világörökség Bizottság (VB) feladatköre/szerepe: az UNESCO-n belül létesült Kormányközi Bizottság neve a Világörökség Bizottság, mely a kiemelkedő, egyetemes értékű kulturális és természeti örökség védelmére létesült az 1972. november 16-án, Párizsban elfogadott Egyezmény alapján.

A VB. veszi fel a Világörökség Jegyzékbe a benyújtott javaslatok vizsgálata alapján az egyes helyszíneket a Világörökség Listára, melyeket kiemelkedően egyetemes értékűnek tekint az általa megállapított követelményeknek megfelelően VB. ellenőrzi (1985/ 21. tvr. III.)

Világörökség Magyar Nemzeti Bizottság feladatköre/szerepe:

A Világörökség Magyar Nemzeti Bizottsága (= Bizottság) az Egyezmény kihirdetéséről szóló 1985.évi 21. tvr.-el kapcsolatos kormányzati feladatok ellátásában a környezetvédelmi és területfejlesztési miniszter (=miniszter) tanácsadó testülete. A Bizottság feladatai:

- kapcsolatot tart az Egyezményben érintett magyar kormányzati és országos hatáskörű szervekkel, intézményekkel, más szervezetekkel és természetes személyekkel, valamint az Egyezményhez csatlakozott országok Világörökség Bizottságával, többek között;
- kijelöli a hazai egyetemes értéket képviselő kulturális és természeti örökség azon kiemelkedő elemeit és javait, amelyek esélyesek lehetnek a " Világörökség Jegyzék"-be kerülésre,
- nyilvántartást vezet a " Világörökség Jegyzék"-be bejegyzett elemekről és javakról,
- kétévenként jelentést készít a miniszter részére az elemek és javak megóvásának helyzetéről, (1985/21 tvr. 2.§ b, bb, da, de,)

Nemzetközi örökség, hazai védelme: Ötv. 5.§ (2)

A nemzetközi együttműködésben a nemzetközi szerződésekkel összhangban érvényesített határokon túli magyar vonatkozású kulturális örökség, és a más nemzetek hazánkban található kulturális örökségének védelme.

Nemzetközi egyezmények, karták, ajánlások-irányelvek

Olyan nemzetközi dokumentumok, amelyek a magyar örökségvédelmi szakmai gyakorlattal ill. jogalkotással kapcsolatban vannak. (Gyűjteményes magyar nyelvű hozzáférés a csatolt irodalom KK) Három csoportjuk különböztethető meg:

- nemzetközi szervezetek által deklarált egyezmények (pl. ENSZ, UNESCO, Európa Tanács), amely a magyar jogrendben kihirdetésre került vagy szövegét átültették. Az egyezmények részesei az önkéntesen aláíró államok, amelyek az egyezményben foglaltakat magukra nézve elfogadják. (Pl. Hágai egyezmény 1954, Granadai egyezmény 1985 KK)
- nemzetközi ajánlások ill. irányelvek nem államközi jellegű okmányok. Egy-egy nemzetközi kulturális szakmai szervezet, általában egy-egy nemzetközi szakkonferenciákhoz kötődve bocsátják ki. jellegüknél fogva nem képeznek jogszabályi megjelenést. (Ajánlás a táj szépségének védelméről, UNESCO, 1962, KK)

- Karták az ajánlásokhoz hasonlóan nem államközi okmányok, s nem kötődnek elfogadási eljáráshoz sem. Egy-egy örökségvédelmi részterület szakmai kérdéseit, problematikáját feldolgozva adnak a helyes kezelésre, szemléltre iránymutatásokat (Pl. Velencei Karta 1964, KK)

Történeti emlékhely, Ötv. 5/B. §

A nemzet történelme és fejlődése szempontjából kiemelkedő történeti, illetőleg kegyeleti jelentőséggel bíró helyszíneket az Országgyűlés határozattal történeti emlékhellyé nyilváníthatja.

Nemzeti emlékhely, Ötv. 5/C.§ (1)-(2)

Azok a történeti emlékhelyek, amelyek állami megemlékezés rögzített helyszínei, amelyeket részletes szabályozással. határoznak meg. A történeti és a nemzeti emlékhelyek nyilvántartásáról, helyszíni megjelölésükről, állapotuk figyelemmel kíséréséről a Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság gondoskodik.

Műemléki elővédelem Ötv. 30§

A hatóság az általa meghatározott műemléki értékeket elővédelem céljából listára veszi. A listára vételre a műemlékek e törvényben előírt tudományos felkutatási, feltárási, számbavételi kötelezettségének teljesítését szolgáló munkálatok alapján, az együttműködésre vonatkozó rendelkezések betartásával kerül sor.

Műemléki védelem ideiglenes Ötv. 31. § (1)-(2)

A hatóság a műemléki védelemre javasolt ingatlant (területet), illetve a listára vett műemléki értéket a védetté nyilvánítás előkészítésének megindításával egyidejűleg, vagy ha a műemléki értéket megsemmisülés vagy értékeinek eltűnése fenyegeti, soron kívül legfeljebb egyéves időtartamra ideiglenes védelem alá helyezheti, és a határozat fellebbezésre tekintet nélküli végrehajtását rendelheti el. Az ideiglenes védelem indokolt esetben egyszer és legfeljebb további egy évre meghosszabbítható.

Kert, történeti (történeti kert) Ötv 36.§

történeti vagy művészeti értékkel bíró, önállóan vagy más műemlékhez kapcsolódóan, illetve a történeti településszerkezet részeként megjelenő kertépítészeti alkotás, zöldfelület, illetőleg park; a kiemelkedő jelentőségű történeti kert műemlékké nyilvánítható. A **Történeti kert** lehetőleg eredeti rendeltetésének megfelelően, teljes eredeti területére kiterjedően kell védelem alá helyezni.

Táj, történeti (történeti táj) Ötv 38.§

Az ember és a természet együttes munkájának eredményeként létrejött olyan kulturális (történeti, műemléki, művészeti, tudományos, műszaki stb.) szempontból jelentős, részlegesen beépített területet, amely jellegzetessége, egységessége révén topográfiailag körülhatárolható egységet alkot, és amelyet jogszabály ilyenként védetté nyilvánított.

Táj, kultúr (kultúrtáj)

Az ember és a természet együttes munkájának eredményei, olyan történelmi, régészeti, művészi, tudományos, társadalmi vagy műszaki szempontból jelentős, részlegesen beépített területek, amelyek jellegzetességük, egységességük révén topográfiailag körülhatárolható egységet alkotnak (Granadai Egyezmény 1985, I. cikk. 3., , KK.)

Kulturális örökség helyi védelme, fajtái

A helyi védelem a más jogszabállyal nem védett emlékekre vonatkoztatható, önkormányzati hatásköri feladat-rendelet szabályozza a szakmai feltételeket ill. eljárást. Formája önkormányzati –helyi- rendelet. Szakmai szabályait *168/2006 (VIII.13.) FVM rendelet* rögzíti.

Kulturális örökség védelme, helyi fővárosi

A Főváros sajátágaiból adódóan egyes kerületek is rendelkeznek önkormányzati jogkörrel, s a kerületek területét lefedő főváros is. Így a helyi védelmi jogalkotási tevékenység a Fővárosra is értelmezhető. A Fővárosban önkormányzati rendeletekkel védetté nyilvánított épületek engedélyezési eljárása során a Főváros szakmai ügyosztályának (jelenleg Települési Értékvédelmi Ügyosztály) szakvéleményét ki kell kérni. A szakvéleménytől való eltérést a döntés során indokolni-igazolni- kell.

Kulturális örökség védelme, helyi kerületi

A Fővárosi kerületek önkormányzati képviselő testülete által hozott rendelettel védetté nyilvánított örökség elemek. A védetté nyilvánítandó örökségelemek meghatározására, a védettségi lista összeállítására a szabályozási tervek munkarészeként előírt örökségvédelmi munkarész vagy örökségvédelmi hatástanulmány alkalmas. A védettség megszüntetése ugyancsak önkormányzati rendelettel lehetséges.

Kulturális örökség védelme, helyi települési

Települési önkormányzat képviselő testülete által hozott rendelettel védetté nyilvánított örökségelemek. A védetté nyilvánítandó örökségelemek meghatározására, a védettségi lista összeállítására a szabályozási tervek munkarészeként előírt örökségvédelmi munkarész vagy örökségvédelmi hatástanulmány alkalmas. A védettség megszüntetése ugyancsak önkormányzati rendelettel lehetséges.

Kulturális örökség védelme, regionális –

Nem alakult ki jogi kategóriaként, azonban megyei, közgyűlések, kistérségi társulások a térségük műemlékeinek vagy nem védett építészeti örökség értékeinek támogatási, promóciós vagy kiemelt kezelési szerepet biztosít. Ezzel nem jogi, hanem gyakorlati, támogatási eszközeivel biztosítja a megóvást, quasi védettséget. Ebbe a csoportba sorolhatók a különféle útvonalra (itinerárium) szervezett örökség elemek, mint pl. Várút, Kolostorok útja, stb.

*Régészeti örökség védelme:***Régészeti örökség Ötv 7.§ 22.**

az emberi létnek a föld felszínén, a föld vagy a vizek felszíne alatt és a természetes vagy mesterséges üregekben 1711 előtt keletkezett érzékelhető nyoma, mely segít rekonstruálni az emberiség történetét és kapcsolatát környezetével. A régészeti/ archeológiai örökség a múlt anyagi műveltségének emlékei, melynek időbeli keretei, elsősorban a felső határa, országonként különböző.

Régészeti lelőhely, védett Ötv 7.§ 20.

a Hivatal által nyilvántartásba vett és általános védelem alatt álló, földrajzilag körülhatárolt terület, amelyen a régészeti örökség elemei történeti összefüggésükben található.

Régészeti lelőhely, fokozottan védett Ötv 13.§ (4)

Fokozottan védett az a régészeti lelőhely, melynek tudományos jelentősége megállapítható, és egy nagyobb tájegységre nézve kiemelkedő fontossággal bír.

Régészeti lelőhely, kiemelten védett Ötv. 13 §. 4.)Kiemelten védett az a lelőhely, mely kivételes tudományos jelentőséggel, és nemzetközi vagy országos szempontból kiemelkedő fontossággal bír.

II. GYAKORLATI FOGALMAK AZ ÖRÖKSÉGVÉDELEMBEN:

Állagbiztosítás műemléken

Veszélyeztetett állapotú épület meglevő szerkezetének, épületelemeinek, épületszerkezeti részeinek eredeti helyzetükben és szerepükben való megtartására, védelmére végzett *beavatkozások* amelyek lehetővé teszik a rákövetkező időben -- szakmailag megalapozott- további védelmi, megőrzési, felújítási, helyreállítási munkák elvégzését. Az állagbiztosítás esetén meg kell határozni a további szükséges beavatkozásokat és ezeknek halaszthatatlan határidejét. Az állagbiztosítás sürgősségi vagy ideiglenes jellegű is lehet.

Jellegzetes tevékenységek: kiegészítő teherátvevő segédszerkezet alkalmazása, dúcolásos kitámasztás, aládúcolás, földem-megerősítés ideiglenes szerkezettel, védőháló, rögzítő szegélyezés-pl. vakolaton, vegyszeres felületkezelések, stb.

Állagvédelem műemléken

Egyes veszélyeztetett épületszerkezeti részek nem kívánatos külső hatások elleni bevédése, állapotának rögzítése vagy kiegészítő szerkezetekkel való takarása.

Jellegzetes tevékenységek: védőtető, hézagolás, konzerválás, pallóterítés, kalodázásos védelem.

Állagmegóvás műemléken

Az épület teljességén, vagy épületszerkezeti részletein végzendő olyan beavatkozások, amelyek a meglevő (fellelhető) állapotban csak a szükséges változtatásokat hajtja végre a fenntarthatóság érdekében, sem értékbeli, sem művészi, sem funkcionális értelemben nem történik változtatás. Az állagmegóvás rövid, közép vagy hosszútávon biztosíthatja az épület fenntarthatóságát.

Jellegzetes tevékenységek: statikai megerősítés, vízelvezetések biztosítása (tetőjavítás pl.), laza épületrészek rögzítése, stb. Rokont értelmű tevékenység a konzerválás. Az állagvédelem tartalmazhat felújítási tevékenységet.

Alakhú épület/ műemlékfelmérés

Az épület/műemlékfelmérés olyan részletességű válfaja, amely képes bemutatni a felmért műemlék- pontos alakját, részletesen ábrázol minden fontos adatot az épület állagáról. Módszerének lényege az épülettől független (de az épület adottságához simuló) geodéziai hálózat, kitűzési hálózat, amelyhez az egyes részletmérések illeszthetők, ugyanakkor pontosan összerakhatók teljes egészé.

Anastylosis

Műemlékhez tartozó, nem helyükön levő –lehullott- épületrészek eredeti helyzetükbe való *visszaállítása*. Másként: meglevő, de szétesett részek összeállítása (Velencei Charta 15. pont, KK.). Az anastylosis görög eredetű hibridszó: az *ana*-vissza és *stylos*-oszlop szavakból. Eredetileg a ledőlt oszlopdobokból a teljes oszloptörzs visszaépítését nevezték így, s az egyetlen abszolúte hiteles rekonstrukció lehetőségeként határozták meg. Csak a szükséges kiegészítő eszközök, tartószerkezeti biztosítások alkalmazása kívánatos. A rekonstrukció legbiztosabb módszere.

Az anastylosis kifejezésnek a *visszaállítás* fogalommal analóg használatát javasoljuk.

Jellegzetes tevékenységek: oszloptörzs összeállítása, oszloprend visszaépítése több eredeti darabból. Magyarországon sajátos műemléki állapotok miatt: lehullott épületrészek

kiegészítő és segédszerkezetek általi eredeti szituációjukba való elhelyezése, középkori bordaboltozatok –részének- összerakása a lehullott bordaelemekből, stb.

Ásatás

A *régészeti feltárás* fogalmának analóg, nem jogszabályi megnevezése. Ásatás a talajszint, a felszín alatti kutatás régészeti eszközökkel. A *régészeti feltárás* része, módszere: Minden földmunkával egybekötött feltárás, amely a régészeti örökség elemeit tárja fel. Jellegzetes tevékenységek: földmunkával való feltárás, a vízfelszín alatt és a barlangokban végzett régészeti feltárás.

Az örökségvédelmi törvény módosítás előtti értelmező rendelkezési között szereplő fogalom volt, jelenleg régészeti feltárás fogalom fedi le.

Átalakítás

Változtatásokat jelentő beavatkozás a meglévő, ill. fellelhető épületrészen, formán, szerkezeten. Célja lehet a tudományosan megalapozott hiteles vagy eredeti állapot visszaállítása vagy rekonstrukciója.

Átfaragás, felületváltoztatás

Épület tagozatok, profilok, szobrászati elemek eredeti felületi faktúra.) megváltoztatása, vagy felületéből való lefaragással, lecsiszolással való megváltoztatása. Örökségvédelmi szempontból az átfaragás jelentős veszteséget jelent az eredeti méretek, művészi hatás érvényesülésében.

Jellegzetes tevékenységek: Kőfelületek stokolása, sarírozása, vagy idegen anyaggal, pl. terület műanyaggal való bevonása. Sérült fafelületek lebárdolása.

Áttelepítés

Építmény - jellegzetesen épület- eredeti helyéről más helyszínre való áthelyezése úgy, hogy megmarad az eredeti szerkezeti struktúra, formai megjelenés, eredeti építőanyag, művészi részletképzés. Az áttelepítés lehetséges az építmény egészében, lehetséges elemeire bontva újra összeépítéssel. Mindegyik esetben kiszakad eredeti környezetéből, s az eredetiségében veszteségek adódnak.

Jellegzetes tevékenységek: Egészében való áthelyezés esetén helyéről –alapjáról- való leválasztás, eltolás. Elemeire bontás-újra összeépítés- bármilyen pontosan végzik, veszteségekkel és változtatásokkal jár. A szabadtéri múzeumba való áttelepítés.

Beavatkozás – 10/2006. (V. 9.) NKÖM 3.§ a),

a kulturális örökség elemei rendeltetését és megjelenését egészében vagy részleteiben megváltoztató építési, kutatási, illetve restaurátori tevékenység;

Bontás településkép – építészeti- műemlék- vagy táj és természetvédelmi érdek sérelme

nélkül: épületet / építményt vagy annak egy részét csak úgy szabad elbontani, hogy ez a szomszédos földrészletek és építmények, továbbá visszamaradó épületrészek állékonyságát, rendeltetészerű és biztonságos használhatóságát ne veszélyeztesse, környezetet ne szennyezze az egészségét ne károsítsa, valamint az épített környezet védelmére vonatkozó (településkép-, építészeti érték-vagy műemlékvédelmi) érdeket, továbbá táj és természetvédelmi érdeket ne sértsen. Védett területen építmény csak a védettség jellege szerinti hatóság hozzájárulásával bontható 182/2008. (VII.14) Korm rend. ,253/1997 (XII.20.) Korm.rend. módosítás OTÉK. Műemlék egésze nem bontható le, részleges bontás akkor engedélyezhető ha a műemlék egyes részeinek, illetőleg szerkezeti elemeinek megmentése céljából szükséges, vagy helyreállításával

kapcsolatban korábbi és jelentős építési korszak maradványának bemutatását, vagy a műemlék hiteles állapotát eltorzító idegen részek eltávolítását, illetve a műszaki állagbiztosítás, életveszély elhárítás érdekében szükséges elkerülhetetlen beavatkozásokat célozza, (Ötv. 18. § és 45.§)

Élő műemlék: olyan műemléki jogszabállyal védett épület/építmény mely funkcióval, használattal rendelkezik.

Építészeti örökség együttes: az egységes történeti keletkezés, vagy tervezői elképzelés, a rendeltetésbeli kapcsolat, valamilyen területi adottság, vagy a történeti fejlődés egységesítő ereje által szervesen összefogott terek, épületek csoportja. (Pl.: templom-, kolostor-, palota-, kastély-, történeti-, városképi-, vagy városépítészeti együttes.) (MM.)

Épített örökség környezet: a környezet tudatos építési munka eredményeként létrehozott, illetve elhatárolt épített (mesterséges) része, mely az egyéni és a közösségi lét feltételeinek megteremtését szolgálja, illetve minden olyan épület/építmény, és ahhoz rendeltetésszerűen tartozó terület együttese. (Étv.2.§ 5.)

Építészeti alkotás érték: az építész műszaki és művészi alkotó munkájának eredménye,

Építészeti örökség jellegzetesség: mind az épület elhelyezése, mind pedig a külső megjelenését befolyásoló kialakítása, átalakítása, bővítése, felújítása, helyreállítása során különös figyelmet kell fordítani a táj- és településkép, a beépítési, vagy az építészeti jellegzetesség és látvány, a helyi jelleg védelmére, az épített örökség védett értékeinek érvényesülésére, (Étv.1.§ g), 31.§ 5)),

Építészeti örökség kultúra: az építészetben műszakilag és esztétikailag magas szinten kifejező alkotó tevékenység, ami a kor viszonylag legmagasabb színvonalát képviseli,

Építészeti örökség: minden olyan épület/építmény, valamint ahhoz rendeltetésszerűen tartozó terület együttese mely hazánk történeti, építőművészeti, műszaki emléke.

A településrendezés során biztosítani kell a megőrzésre érdemes történeti vagy településképi jelentőségű településrészek és az építészeti örökség védelmét, felújítását és továbbfejlesztését, valamint az értékes építmény és tájrészlet látványát (rálátás), továbbá az ingatlanról feltároló kilátás védelmét, annak mértékéig, hogy az, az érintett telkek szabályos beépítését ne akadályozza, (Étv. 8.§ d)

Épületdiagnosztika műemléken

Műemlék épület észlelt vagy rejtett károsodásainak több szakterület szempontjából (tartószerkezeti, építészeti, természettudományos, restaurátori, stb.) való vizsgálata és a károsodások okainak feltárása, amely együtt jár a károk kijavításának, károsodási okok megszüntetésének javaslatával. A diagnosztika részletességének fokai:

- szemrevételezéses
- műszeres (mintavétellel)
- feltárásos
- fentiek kombinációi

Jellegzetes tevékenységek: A helyes következtetés eredménye szempontjából fontos a mintavétel helyének megválasztása és módja, szükség esetén háttér laborvizsgálat elvégzése. Diagnosztikai szakvélemény rögzíti a tevékenység eredményeit, következtetéseit és javaslatát. Hiteles diagnosztikai szakvéleményt a szakterületen jogosultsággal rendelkező vagy szakirányú szakképesítéssel rendelkező személy, szakosodott intézmény adhat. Műemléki kutatás esetén a kutatási engedély részeként kell meghatározni a diagnosztikai –vizsgálat elvégzését. Kutatási engedélyt kell kérni

műemléki védelem alatt álló építmények fizikai beavatkozással, mintavétellel, roncsolással járó vizsgálatához (elemzéséhez), *restaurátori kutatási engedélyt* kell kérni a műemlék tartozékát (alkotórészét) képező műemlékként védett képző- és iparművészeti alkotás roncsolásos vizsgálatához (10/2006. (V. 9.) NKÖM rend. 11. §).

Épület, műemlék felmérés

A műemlék rajzi feldolgozása, amely a tervrajzok készítéséhez hasonló megfeleléssel tartalmazza a meglévő –fellelt- állapot összes alaprajzát, jellemző metszeteit, részleteinek –különösen a lépcső- mérési adatok alapján léptékhelyesen felszerkesztett rajzi dokumentációját. A felmérési dokumentációt műszaki leírás egészíti ki. A felmérés többféle részletességgel és méretarányban (léptékkel) készülhet a felhasználási célnak megfelelően, jellemzően:

- vázlatos (1:500, 1:200),
- áttekintő jellegű, engedélyezési dokumentáció (1:100),
- összesítő, tervezési alapidokumentáció jellegű (1:100, 1:50),
- részletes, alakhű (1:20, 1:25 v ennél nagyobb),
- részlettervek (1:10, 1:5, 1:2, 1:1)

Jellegzetes tevékenységek: A felmérés helyszíni munkán alapul, készülhet manuálén való adatrögzítés alapján vagy helyszíni azonnali felszerkesztéssel, kézi eszközök, műszerek (kitűző, távmérési, mérőállomás) alkalmazásával. Legkorszerűbb az épülettől független – bár adottságaihoz igazított- geodéziai hálózathoz való illesztéses felmérési dokumentáció.

Épület, műemlék feltárás

Nem látható épületszerkezetek, építészeti részletek, építési periódusok és lenyomataik, felületek megtalálására és napvilágra hozására irányuló *beavatkozás*. Fajtái: megelőző, próba, szondázó, teljes.

Jellegzetes tevékenységek: A feltárás történhet tartószerkezeti okból ill. építéstörténeti kutatás okán. A feltáráskor ügyelni kell az állagbiztosításra, amennyiben a szerkezeti állagot érintheti. A feltárást megelőzően részletes –alakhű- épületfelmérés alapján szondázó kutatást tanácsos végezni, mivel ezzel a feltárás előre tervezhető és ésszerű keretekben maradhat. Az épület történetében bekövetkezett változtatások nyomát a falfelületek, szerkezetek feltárásával lehet megismerni a tervezés előkészítése során. A feltárás az épület jellege szerint eltérő részletességű, ki kell, hogy terjedjen a falszerkezetre, falkép és festések létének megállapítására, megelőzi a tervezési döntéseket. Az épület felmérési alaprajzán, belső terei és homlokzatai, falfelületei ábrázolásán kerül feltüntetésre a feltárás eredménye.

Épület, műemlék falkutatás

Az építmény –épület- falazatát, egyéb szerkezetét érintő olyan roncsolásos kutatási tevékenység, amely az építés történetére mutató adatokat az objektumból, mint dokumentumból nyeri. Cél a különféle építési periódusok, az épület történetében bekövetkezett változtatások, elfalazott, elrejtett értékek feltárása.

Jellegzetes tevékenységek: A kutatás érintheti a fal felületeinek vizsgálatát, de gyakran a falazat struktúrájának, a falszövet vizsgálatára irányul. A módszer legtöbbször feltárás, kibontás. Mivel a falkutatás roncsolásos jellegű, legszükségesebb pusztítással kell a várható eredményt megcélozni. A célirányos falkutatás ésszerűen előzetes szondázásos kutatással tervezhető. Nagymértékben segíti a szondázó helyek tervezését az épület alakhű, részletes építészeti felmérési rajzdokumentációja (szemléletesen pl. falvastagságok elvágólagos változása, vagy falvonulat törése, födém szerkezeti váltása árulkodik a végbement átalakítások, hozzáépítések mivoltáról).

Épület, műemlék festés kutatása

Az épület belső tereinek, homlokzati felületeinek restaurátori felügyelettel ill. irányítással végzett vizsgálata abból a szempontból, hogy fennmaradtak-e a falsíkokon történeti díszítő jellegű festett felületek. A festés díszítőfestés, vagy figurális festés, ill. ezek kombinációja.

Jellegzetes tevékenység: A kutatás módszerei: szemrevételezés, fényképezés, súroló fényben készített fénykép, különféle színtartományokban (ultraibolya, infravörös) készített felvételek, mintavétel és speciális laborvizsgálat.

Épület, műemlék festés kutatása szondázással

Az *épület festés kutatása* során eltakart (átfestett, lemeszelt, átvakolt) felület alatti réteg feltárása kisméretű ablak megnyitásával. Az ablak széleinek bontása során az egyes rétegek megmutatását biztosítani kell.

Épület, műemlék felújítás

Az építmény –épület- elöregedése során elavult vagy elhasználódott épületrészek, szerkezeti részek, felszerelési részeinek felújítása (pl. új felületkezelése), vagy cseréje, *karbantartása*. A felújítási tevékenységnek nem célja az átalakítás, a rendeltetésszerű használat megváltoztatása.

Fajtái/rétegei: teljes felújítás, részleges felújítás.

Jellegzetes tevékenységek: A tevékenység tartalmazhat szerkezeti elemek, épületgépészeti elemek, beépített tartozékok, bútorok részleges vagy teljes cseréjét korszerű, a helyszínhez adaptálható termékekkel. A felújítás során történhetnek olyan *beavatkozások*, amelyek érintik a *műemléki értéket*, annak eredetiségét, hitelességét. A szakszerű felújítás előfeltételei az *épületdiagnosztika*, *épület falkutatás*, restaurátori vizsgálat legalább szakvélemény szintű figyelembe vétele. Több esetben lehetséges az eredetivel azonos anyagú és technológiával előállított, de új termék alkalmazása, mint pl. a tetőhéjazat égetett agyagcserép, vagy ugyanolyan minőségű és fajtájú valamint keresztmetszetű faanyag alkalmazása. Leggyakoribb felújítási tevékenység a homlokzati felújítás, amely nem azonos az átfestéssel! Műemléken a meglévő rétegek (a vakolat és festés) anyagának és egymás szerinti viszonyának (rétegződésének), esetleges festett rétegek (l. *épület festés kutatása*), nedvesség és sótartalmának vizsgálata előzetesen szükséges!

(A felújítás a szakmai nyelvhasználatban gyakran több rétegűen vagy a helyreállítás szinonimájaként használt fogalom. Ugyanakkor jól körülírható, tehát a fogalom meghatározása fontos.)

Épület, műemlék fenntartható használat –Ötv. 7.§ 1.

a védett kulturális örökség olyan módon történő használata - ideértve a kármegelőző és kárcsökkentő tevékenységeket is -, amely nem haladja meg a szakmailag indokolt mértéket és nem vezet az örökség elemeinek állapotromlásához, így biztosított fennmaradásuk a jelen és jövő nemzedékek számára.

Épület, műemlék funkcióváltás

Építmény –épület-, vagy részének használati céljának, hasznosításának megváltoztatása. Az épület történetében legtöbbször kétféle változást jelent: egyrészről az épület átalakítását, másrészről lehetséges tulajdonosváltást.

Jellegzetes tevékenységek: A műemlék konzerválását mindig elősegíti a társadalom számára való hasznos felhasználásuk: az ilyen tehát kívánatos, de az nem változtathatja meg az épületek eredeti elrendezését és díszítését. E határok között kell tehát elképzelni és megengedni a szokások és rendeltetések fejlődés által megkövetelt új átalakításokat (Velencei Karta1964, 5.pont KK).

Az örökség építészeti és történeti adottságainak messzemenő figyelembevételével támogatható a védett létesítmények hasznosítása a mai igények kielégítésének szem előtt tartásával, a régi épületek korszerű igényeinek megfelelő átalakítása, amennyiben ez szükségesnek látszik. (Európa Tanács Granadai egyezményében, 11. cikk, KK).

Értékvédelmi koncepció

Olyan dokumentum, amely az értékek megőrzésének információ-kezelési módszere, amelyet megalapozott, érthető és átlátható pozitív válaszokat adjon a műemléket érő kihívásokra. A dokumentum feltárja a helyszín jelentőségét, megjelölve a veszélyeztető tényezőket. Az értékvédelmi koncepció irányvonalakat tűz ki a jelentőség, értékek megtartásának érdekében bármely új használat, kezelőváltás vagy átépítés esetére. Kiemelt szerepe van a helyszín adottságainak bemutatásának.
(angol szakkifejezés : Conservation Plan, kidolgozója Kate Clark, UK)

Értékes növényállomány

Történeti kert, táj olyan növényegyede vagy egyedei, csoportjuk, amelyek fajtájuknál, származásuknál fogva vagy egyedi sajátosságuknál fogva jelentős és kiemelkedő értéket képviselnek, továbbá olyan növényállomány, amely a kertkompozíciós, táji alakítás szempontból jelentenek értéket.

Feltárási dokumentáció műemlék festéseiről: a történeti épületek homlokzatain, nyílászáróin, belső tereinek falain a későbbi színezések, átfestések az eredeti színezésbeli megjelenést eltüntetik. Az épület felújítás, helyreállítás előtt a felületeken pár cm²-nyi területen a festés rétegek módszeres leválasztásával megállapítható a korábbi színvilág, amit a felmérési rajzon célszerű méretarányban ábrázolni kell a hozzátartozó színes fényképekkel. Ennek alapján a helyreállítást végző szakember hitelesen tervezheti meg a színezés megújítását. Ilyen munkát épület restaurátor, festő-díszítőfestő végezhet szakszerűen.

Feltárási dokumentáció műemlék korábbi, eltakart építési periódusairól: Az épület felújítás, helyreállítás tervezést megelőzően a falfelületek vizsgálata, későbbi rétegek eltávolítása során megállapíthatók az átalakítások, nyílásbefalazások, áthelyezések nyoma. Ezeket az épületfelmérések homlokzati, belső terek oldalfali és alaprajzi tervein ábrázolva megállapíthatók az egyes építési periódusok beavatkozásai. A feltárási dokumentáció az épülettervezés döntéseihez szolgáltat adatot.

Feltárás régészeti (hitelesítő-, próba-, mentő-, szondázó, megelőző, műszeres—lelet, és lelőhely felderítés) : tudományos módszerekkel végzett tevékenység a régészeti örökség elemeinek felkutatására. Ezek közül a hitelesítő feltárás a korábbi feltárások eredményeinek újra ellenőrzését jelenti szükségesetén, a mentő feltárás a folyamatban levő építési tevékenységgel előkerült leletek érdekében történik
(ÖTv. 7.§.15) A próbafeltárás célja a régészeti lelőhelyek jellegének, kiterjedésének, veszélyeztető források és megelőző feltárások mértékének meghatározása, lelőhelyek védelmi fokozatának megállapítása és osztályozása.

Fenntartható használat műemléki: Ötv /7.§. 1, 9 Olyan rendeltetésszerű használat mely nem haladja meg a szakmailag indokolt mértéket, a műemlék és értékei állapotát, jó karbantartását nem veszélyezteti , valamint nem vezet a műemlék elemeinek állapotromlásához..

Fenntartható használat régészeti: ÖTv / 7.§ 1, 9 Olyan rendeltetésszerű használat mely nem haladja meg a szakmailag indokolt mértéket, a régészeti emlék és értékei állapotát, jó

karbantartását nem veszélyezteti. valamint nem vezet a régészeti emlék elemeinek állapotromlásához.

Hatástanulmány, örökségvédelmi

Örökségi elemeket érintő változások elemzése, a változtatások hatásainak bemutatása és értékelése ill. a káros hatások kezelésének módjára tett javaslatok a rendelet részletes szabályozása alapján készített tanulmányban összefoglalva,

- egyes örökség elemekkel kapcsolatos változtatások,
- település örökség elemeinek összességében bekövetkező változtatások tekintetében.

(4/2003 (II.20.) NKÖM rendelet)

A hatástanulmány a szabályozási terv része, mint örökségvédelmi munkarész (ÖTv 66.§)

Hatástanulmány, régészeti 4/2003 (II.20.) NKÖM rend 2.§ a) és 3.§ a))

Az örökségvédelmi hatástanulmány speciális fajtája. A kulturális örökség magában foglalja, mint örökség elemet, a régészeti lelőhellyel kapcsolatos előírásokat, így az *örökségvédelmi hatástanulmány* előírásait kell alkalmazni.

Helyreállítás, műemléki . Ötv 7.§ 11.

a jó karbantartási, fenntartási feladatokon túlmenő, a műemlék egészét vagy részét érintő felújítás, vagy meghatározott állapotba való visszaállítást célzó építészeti, képző- és iparművészeti beavatkozás”

A szakmai köznyelv ezt a fogalmat nem egyértelmű tartalommal használja a műemléken végzett beavatkozások összességének meghatározására. Átfedések, szinonim használatok (teljes felújítás, rehabilitáció, restaurálás, rekuperáció) miatt pontos és szabatos fogalmakként a műemlék épületen végzett tevékenységek mélységét, műfaját megnevezni inkább e gyűjtőfogalomba tartozó résztevékenység meghatározásokkal célszerű.

Helyiségkönyv műemlékhez

A műemléki érték helyiségenként feldolgozott adattár jellegű dokumentációja, amelyben külön szerepelnek az alaprajzi, mennyezeti vetületek és a helyiség egyes falnézetei. A helyiségeket az épületben azonosító jellel kell ellátni, a helyiségek felületei al-jelzetet kapnak. A helyiségkönyv egyik (célszerűen a bal, páratlan) oldalán a felületek rajzi ábrázolása, a másik (jobb, páros) oldalon a rajzi anyagon konzignációs jellel megjelölt részeihez írásos, skicces, fotós megjegyzéseket, kutatási eredményeket rendelnek. Az egyes padozati, mennyezeti, és falnézeti részanyagokhoz bevezető általános leírás, megjegyzések fűzendők. A helyiségkönyv előnye, hogy a kutatási információk halmaza egyszerűen, célzottan és együttesen áttekinthetők és értékelhetők, pl. elméleti rekonstrukciós értékelés és a tervezés számára. (német szakszó, ahonnan ered a magyar tükröfordítás Raumbuch),

A helyiségkönyv bármilyen épített örökség elemre indokolt munkarész lehet.

Hitelesség

A műemlék, történeti építmény történeti, több periódusban kialakult állapotának olyan bemutatása, tükröztetése, amely képes az építési kor, korok anyagi és szellemi, tartalmi feltételeit összekötni a jelen korban szemlélő számára. Ezért a hitelesség és az eredetiség fogalma közel áll egymáshoz.

A műemlékvédelmi gyakorlatnak sokat vitatott és sokféle módon értelmezett fogalma a hitelesség, a tevékenység végeredményének egyik legfontosabb célkitűzése.

Jellegzetes szakmai felfogások:

„A hitelesség mint az önmagával való azonosságot biztosító, illetve az eredeti üzenetet továbbörökítő „tulajdonság” a történeti érték immanens tartozéka, ezért érvényesítése a műemlék-restaurálás döntő eleme, ugyanakkor - hitelesség nem abszolutizálható (nincsen rá általános, még kevésbé globális recept), hanem adott kultúrának, illetve az emlék adottságainak függvényében határozható meg”

(Fejérdy Tamás, Hitelesség a műemlék restaurálásában –helyreállításában, in. Értékrend, Hitelesség Eredetiség, OMvH-ICOMOS konferencia, Építés- és Építészettudomány XXV/1-2 sz., Bp. 2005, 27.old)
Teoretikusok megkülönböztetik a hitelesség alábbi fajtáit (rétegeit): alak- forma, anyag, rendeltetés-használat, környezet-fekvés-szellem, technikák-hagyományok-eljárások (Herb Stovel, Svájc). Több nemzetközi konferencia foglalkozott a témával, amelyek dokumentumai nem használnak egységes fogalmi rendszert (Narai dokumentum a hitelességről 1994, Hitelesség a kulturális örökség védelmében- San Antonio 1996, KK)

Holt műemlékek

Nem használt, nem használható, hosszú ideje, történeti idők óta nem hasznosított, funkció nélküli műemlék.

Legjellemzőbb példái a romemlékek. Legnagyobb problematikájuk a megfelelő fenntartó és a jó *karbantartás* biztosítása.

Ipartörténeti emlék

Az ipari tevékenységhez kapcsolódó épület, épületegyüttes, környezet (ipartelep), ipari termeléshez tartozó berendezések, gép felszereltség, iparrégészeti emlék, amely egykori ipari tevékenység tanúja, amelyben nem folyik ipari tevékenység, ezt megelőzően azonban az adott térség történetében, ipari termelésében jellegzetes szerepet játszott. Az általános védett műemléki érték nem különböztet meg épületfajtánkénti besorolást, így ipari műemléket sem, mint ahogy középület, egyházi, világi, *mezőgazdasági*, stb. épületet sem.

Jellegzetes emlékek: Az ipartörténeti emlékek jellemző kategóriái

- Csak az épület ill. telep maradt fenn, vagy régészetileg feltárt maradvány (pl. egykori kohóépítmény Ómassán),
- egykori termelő eszközök nélkül, fennmaradt építmények, épületek, közlekedési létesítmények ill. részei (pl. daruzott csarnokok a híd-daruval, v. Ganz gyár B csarnok, vagy pl. vasútpályák része fordítóval, fűtőházzal)
- ipartörténeti emlék még működtethető termelő eszközökkel (pl. belvízi átemelő szivattyútelep, kazánházzal, szivattyú-gépekkel, Nagyecsed)

Kegyeleti jelentőséggel rendelkeznek: Ötv 7.§ 10., 37 §; OTÉK 56. fogalom,

Az emléktáblák, temetők és temetkezési helyek,és elemeik, temető egész területe, vagy körülhatárolt része, síremlék, síremlék csoportok sírépítmények . Műemléki védelemben kell részesíteni azokat a temetőket,vagy a temetőknek azon részeit, amelyek műemléki értékei a magyar történelem, a vallás, a kultúra sajátos kifejezői, illetve emlékei. A temetők különleges, nem beépítésre nem szánt területek és a köztárgyak kategóriába tartoznak mint műemléki értékek és kegyeleti alkotások. (182/2008 (VII.14.) Korm. rend. 7§ 3§/B)

Kiegészítés

Hiányzó, vagy hiányos épületrészek, szerkezeti, díszítő részletek pótlása, vagy funkcionálisan szükséges épület, építmény hozzátoldás

Az örökségvédelem szempontjából követelmény a megkülönböztethetőség, ajánlott a visszafordíthatóság-visszabonthatóság igénye

Jellegzetes tevékenységek: Hiteles, rekonstrukciós, megkülönböztethető, kortárs építészeti megoldásokkal történő kiegészítések (A Velencei Karta az utóbbi kettőt ajánlja műemlékek esetén, KK)

Kiépítés: Hiányos, befejezetlen épület/építmény eredeti terve, jellege szerinti továbbépítése, vagy épület, műemlék, épületegyüttes és környezetének építészeti, szabadtér építészeti, kertépítészeti eszközökkel való befejezteté, teljessé tétele.

Korszerűsítés: meglévő épület, épületrész, önálló rendeltetési egység, helyiség rendeltetésszerű és biztonságos használatra alkalmassá tétele, használati értékének, teljesítőképességének, üzembiztonságának növelése érdekében végzett műszaki, szerelési munka. (182/2008. VII.14. Korm rendelet, fogalom meghatározások 47.)

Közkert / történeti kert, védett: A természeti környezet lehatárolt, rendszerint épülethez kapcsolt része, melyet a kor divatja szerint különböző növényekkel, virágokkal, (esetleg kúttal, szoborral, kerti építményekkel) architektúrális kompozícióval mesterségesen alakítanak ki. A történeti kert történeti, vagy művészeti értékkel bír, önállóan, vagy más műemlékhez kapcsolódóan illetve történeti településszerkezet részeként megjelenő kertépítészeti alkotás, zöldfelület. (Ötv. 7.§ 10, 36 §)

Közpark, védett:: műemléki érték, értelemszerűen parkterület, olyan tervezett zöldterület, amely hazánk múltja és a közösségi hovatartozás –tudat szempontjából kiemelkedő jelentőségű történeti, művészeti, tudományos és műszaki emlék, *étékes növényállományával*, tartozékaival és berendezési tárgyaival együtt. (Ötv. 7.§ 10)

A közpark jelentősebb nagyságú, közcélú zöldfelület, amelynek rendeltetése, hogy biztosítsa a lakosság számára a szabadidő sokirányú felhasználását és fellazítja a város szerkezetét. (Radó Dezső: Budapesti parkok és terek, Magyar Nemzeti Galéria 1985.)

Közlekedéstörténeti emlék: Hazánk történetében jelentős szerepet játszó közlekedéshez kapcsolódó védett vagy védelemre érdemes építészeti, esetenként nyomvonalas, ill. jármű emlékek. Pl.: Vasúti pályaudvarok, őrházak, repülőterek és nyomvonalas létesítmények épületei, építményei és elemei, kivételes esetben pályanyomvonal.

Kulturális javak Ötv 7.§ 4.

az élettelen és élő természet keletkezésének, fejlődésének, az emberiség, a magyar nemzet, Magyarország történelmének kiemelkedő és jellemző tárgyi, képi, hangrögzített, írásos emlékei és egyéb bizonyítékai - az ingatlanok kivételével -, valamint a művészeti alkotások.

Kulturális örökség elemei Ötv 7.§ 5.

A régészeti örökség, műemléki értékek, valamint a kulturális javak.
a régészeti örökség, műemléki értékek, valamint a kulturális javak.

Kutatás (épületen) műemléken

A tevékenység az építmény –épület-, különösen műemlék dokumentatív (írott, térképi és képi dokumentumok) és fizikai információk (*falkutatás*, épületrégészet, restaurátori feltárás, stb.) szerzésére és tudományos feldolgozására irányul, amely a műemlék történetét, szerkezeteit, anyagait, művészeti kiképzését az időbeli folyamatban (fejlődésben) képes a legteljesebb módon feltárni. A kutatás eredményét *a tudományos dokumentáció* rögzíti. A kutatás a *hitelességre* törekvő helyreállítás alapja.

Jellegzetes tevékenységek: A dokumentatív kutatás főként szakirodalmi, tervtári, levéltári, gyűjteményi, múzeumi képes, térképi és írásos adatok feldolgozását foglalja magába.

A fizikai információk megszerzése: Az épület, mint dokumentum értelmezése szempontjából a pontos és alakhű felmérés elkészítése, a megfigyelések helyiségkönyvi feldolgozása. A felmérések előzetes elemzése alapján a mintavételi helyek (szondázás) és falkutatás megtervezése, majd elvégzése, folyamatos fotó és rajzi dokumentálással (amely a felmérésre és helyiségkönyvre épül). A kutatás alapján az épület periodizációjának elkülönítése, az egyes periódusok *elméleti rekonstrukcióinak* felvázolása (rajzi formában). (német szakszava, magyar gyakorlat alkalmazza: Bauforschung)

kutatási dokumentáció 10/2006 (V.9.) NKÖM rend 3. d)

egy objektum roncsolásos vizsgálatát lezáró dokumentáció, amelynek tartalmaznia kell az épületkutatás leírását; a kutatási eredmények összefoglalását; a kutatás rajzi és fényképes dokumentálását; helyreállítási, illetve restaurálási javaslatot, a felhasznált szakirodalmat, a történeti forrásokat és ezek feldolgozását

Levéltári kutatás: A levéltári kutatás segítségével lehet a kulturális emlékek előtörténetét megismerni, melyben az épület, építmény kialakulási fázisaira lehetnek értékes adatok az aktuális műszaki, műemléki beavatkozások céljára. A levéltár, illetve archívum intézmény jogi, történeti, vagy egyéb szempontból értékes iratok, tervek őrzésére, rendszerezésére és az illetékeseknek a kutatás céljára hozzáférhetővé tételére. Magyarországon egy központi (Magyar Országos Levéltár) és több területi levéltár működik (Budapest Fővárosi Levéltár, megyei és vidéki települések levéltárai) valamint szakmai levéltárak (pl. hadtörténeti, egyházi, múzeumi, intézményi archívumok).

Legújabb kori műemlék/modern építészeti műemlék:

A legújabb kor az újkor után következő történelmi korszak neve, az első világháborútól napjainkig terjedő időszak. Az építészetben a 19-20. század fordulóján a istorizálással szembe forduló szecessziót követi, az abból kibontakozó modern építészeti mozgalom végleg szakított a múlttal, a célszerűséget, a funkcionális megfelelést szolgálja és a történeti formavilágot, reprezentációt elveti. Ugyanekkor az új feladatok teljesítését a szolgáló szerkezetek és anyagok építészeti megoldásaival új és pótolhatatlan értékeket hoztak létre az alkotók, - különösen e két háború közti időszakban – melyek műemléki védelemre érdemesek. A magyar műemlékvédelem az 1970 –es évektől foglalkozik mélyebben a legújabb kori építészeti alkotásokkal.

Megelőző feltárás Ötv. 7.§ 6.

a hatóság által jóváhagyott írásbeli szerződés alapján végzett olyan régészeti kutatási tevékenység, amely a földmunkával járó fejlesztések, beruházások által érintett régészeti lelőhelyek feltárására irányul.

Megelőző műemlékvédelem

A műemlékvédelmi tevékenységek olyan alkalmazása, amely nem várja meg a természetes, kiszámítható állagromlást, hanem –főként a folyamatos *karbantartás* eszközével- megállítja a romlást, előregedési folyamatokat, elősegíti az eredeti állapot fenntartását.

A megelőzés végrehajtható a használatból eredő romlások, károsodások megakadályozásával, kezelésével, szélsőséges esetben funkcióváltással.

Jellegzetes tevékenységek:

A tulajdonosok számára fenntartási, jó karbantartási tanácsadó szolgálat (a holland Monumentenwacht példája, magyar kezdeményezés MAMÉG).

A látogatható műemlékekben a nagy forgalom miatti kopások, károkozások kiszűrése kordon, védőszőnyeg, pallóterítés, üveglapok elhelyezésével, csoportlétszám korlátozás, páratérhelés elleni szellőztetések, textíliák napfényhatás elleni védelme

Megőrzés/megóvás műemléknél

A műemléki érték fenntartásának, átörökítésének biztosítása.

Mezőgazdasági építészeti emlék : a hagyományos mezőgazdaság 18-19. századi gazdasági épületei, a népi építészet épületfajtái. Pl.: présház, pince, szérű, aszaló, méhes; istálló, fészter; pajta, csűr, hombár, gabonaverem ; vízimalom, hajómalom, szárazmalom, szélmalom, kallómalom (kendertörő) olajútó malom; kemence, fazekas kemence, mészégető kemence, kovácsműhely. (BG)

Mentő feltárás épületen, műemléken

Építményen –épületen, műemléken- történő *beavatkozások*, beruházási folyamat során előre nem várt történeti műemléki érték napvilágra jutása esetén szükséges halaszthatatlan, azonnali *kutatás műemléken*, a szakszerű megóvás érdekében végzett halaszthatatlan *beavatkozás*. Az épület stabilitását veszélyeztető jelenségek okának megállapítására szolgál pl. épület süllyedések miatti alapfeltárás, boltozat megnyílás-, átrepedés , tetőszerkezet megrogyás vizsgálata.

Mentő feltárás régészeti emléken Ötv. 7.§ 7.

Régészeti emlék vagy lelet régészeti feltáráson kívüli, váratlan előkerülése során alkalmazandó, a közvetlenül érintett elemek szakszerű megmentésére irányuló azonnali beavatkozás

Műemlék Ötv 7.§ 8.

Olyan *műemléki érték*, amelyet e törvény alapján jogszabállyal védetté nyilvánítottak.

Műemléki együttes:

Az épületegyüttesek –műemléki együttesek- olyan történelmi egységes városi vagy vidéki épületcsoportok, amelyek szoros összetartozásuk miatt topográfiaiilag körülhatárolható egységet képeznek. (Granadai Egyezmény 1985 I. cikk 2., KK)
Jellemző, más értelmezés: Azonos, vagy különböző épületfajtákból komponált, városrésznél kisebb egység. Ez lehet tudatos tervezés révén, vagy nem tudatosan alakított, de a történelem folyamán alakult, összenőtt, városképileg eggyé vált épületcsoport. (MM)

Műemléki érték Ötv 7.§ 10.

Minden olyan építmény, kert, temető vagy temetkezési hely terület (illetve ezek maradványa) valamint azok rendeltetésszerűen összetartozó együttese, rendszere, amely hazánk múltja és közösségi hovatartozás-tudat szempontjából kiemelkedő jelentőségű történeti,művészeti, tudományos és műszaki emlék, alkotórészeivel, tartozékaival és berendezési tárgyaival együtt.

Műemléki helyreállítás Ötv. 7.§ 11.

a jó karbantartási, fenntartási feladatokon túlmenő, a műemlék egészét vagy részét érintő felújítás, vagy meghatározott állapotba való visszaállítást célzó építészeti, képző- és iparművészeti beavatkozás.

Műemlék fenntartás Ötv. 7.§ 9.

A műemlék rendeltetésszerű használatához, illetve értékei megőrzéséhez szükséges, a műemléket érintő szakszerű állagmegóvás, folyamatos jó karbantartással vagy felújítással.

Jellegzetes tevékenységek: Építmény kezelési tevékenységének része, amely a műszaki állapot, a működés egyenletes és megszokott biztosítására irányul. A fenntartás magába foglalhatja az állagmegóvást, a felújítást.

Műemlék ingatlan:

Védett terület, ingatlan, ingatlanrész meghatározása az azonosításhoz a szükséges helyrajzi adatokkal, valamint építmény-épület és ezekkel szerkezetileg összefüggő alkotórészei, tartozékai és berendezési tárgyai az azonosításra alkalmas adatokkal/dokumentációval. (Ötv. 7.§ 10 és 32 §)

Műemlék jegyzék: hatósági nyilvántartás a jogszabállyal védetté nyilvánított épületekről/építményekről ennek kertén belül a listára felvett műemléki értékekről. A műemlékjegyzék tartalmazza az objektumok azonosításához szükséges adatokat. (Ötv. 71.§)

Műemlék jellegű: jogszabállyal nem védett kategória, a szaknyelv azonban indokoltan használja olyan létesítmény és tartozéka, amely nem műemlék ugyan, de építészeti, történeti, képző- vagy iparművészeti vagy néprajzi jelentőséggel rendelkezik.

Megjegyzés: korábbi jogszabályokban szerepelt, mint a védettség egyik kategóriája

Műemléki jelentőségű terület: a település jogszabállyal védett azon része, amelynek a jellegzetes történelmileg kialakult szerkezete, beépítésének módja, összképe, a tájjal való kapcsolata, terei és utcaképei, építményeinek együttese összefüggő rendszert alkotva – műemléki védelemre érdemes módon - fejezi ki a létrehozó közösség kultúráját. (Ötv 39.§)

Műemléki környezetnek minősülnek: a védetté nyilvánított műemlékkel vagy műemléki jelentőségű területtel közvetlenül határos ingatlanok, a közterületrészek és a közterületrészekkel közvetlenül határos ingatlanok. (Ötv 40.§)

Műemlékvédelem sajátos tárgyai:

Történeti kertek, temetők és temetkezési helyek és a műemléki területek (ÖTv 36-37.§)

Műemlékvédelem:

a védelemre érdemes épületek, szobrok, festmények és egyéb tárgyak feltárására, megkutatására tudományos dokumentálására, helyreállításának megtervezésére, kivitelezésére, ill. állandó karbantartására, megőrzésére szervezett átfogó tevékenység. (MM)

Népi építészet: a nép, pontosabban a parasztság építőtevékenysége, a falusi építőtevékenység jelensége, beleértve a helybeli lakosok és a vidéki mesterek munkáit.

Jellemző tevékenységek: Falusi közösségek építésze a helyi lakosok általi –anonim- építészet megvalósulhatott az ún. kaláka (önkéntes családi összefogás) munkával, vagy név szerint is ismert kismesterek, helyi szakemberek (ácsok, molnárok, építőmesterek) működésével.

Népi építészeti emlék: a parasztság építő tevékenységének elemei, lakóházak, mezőgazdasági épületek, vályogból, kőből, fából, vesszőből építve. (G, MM,)

A magyar népi építészet a 20. század első feléig él, azóta múlóban van az életforma változása miatt. Eredeti mivoltában ma már főként a szabadtéri múzeumokba áthelyezett házakon, építményeken is tanulmányozható. (MM, BG)

Népi építészeti múzeum , szabadtéri néprajzi múzeum (l.: skanzen):

szabadtéri múzeum általában minden olyan gyűjtemény melyet szabad ég alatt állítanak ki. A népi építészeti múzeum az eredeti helyükön lebontott és más helyen – az eredeti anyagával - újra felépített házak gyűjteménye, lehetőleg természetes környezetének visszaállításával. Pl.:Szentendre, Zalaegerszeg, Szombathely szabadtéri néprajzi múzeumai. (G., MM.)

Örökségi elem, védett Ötv. 7.§ 5.

Azonos a kulturális örökség elemei fogalommal: a régészeti örökség, műemléki értékek, valamint a kulturális javak.

Örökség, építészeti v. épített

Általános, széles értelemben: megelőző történelmi időszakban keletkezett, meglévő épített környezet, függetlenül annak értékelésétől.

Az épített vagy építészeti örökség örökségvédelmi kezelése szempontjából: *Kulturális örökség elemek* közül a *műemléki érték*, törvénnyel vagy önkormányzati rendelettel védett, vagy védettségi körön kívül is *előzetes védettségi listára* felvétellel, helyi értékvédelmi tevékenységgel számba vett örökség.

Örökség, régészeti Ötv. 7.§ 22.

az emberi létnek a föld felszínén, a föld vagy a vizek felszíne alatt és a természetes vagy mesterséges üregekben 1711 előtt keletkezett érzékelhető nyoma, mely segít rekonstruálni az emberiség történetét és kapcsolatát környezetével.

Örökségvédelmi értékvizsgálat (egyedi objektum, területi)

Szakmai szempontrendszer szerint a *kulturális örökség elemeinek*, ezen belül különösen a *műemléki értékek* esetében építészeti értékek, települési értékek számbavételét, helyszíni vizsgálatát és előzetes kutatását rögzítő *tudományos dokumentáció* .

Jellemző tevékenységek: Értékfelvételi helyszíni munka, előzetes adatlapok felhasználásával (Intersave módszer, karaktervizsgálat, milióvizsgálat, környezetminták-patterns- gyűjtése stb.). Érték(védelmi) atlasz összeállítása, szerkesztett változatának közreadása. Az értékvizsgálat az örökségvédelmi hatástanulmány részeként, megalapozását képző tevékenység és dokumentációként hasznosul.

Örökségvédelmi felügyelet Ötv 7.§ 13.

Az ÖTv 46. § hatálya alá nem tartozó kulturális örökségi elemek megóvásának, fejlesztésének, fenntartható használatának hatósági eszközökön kívüli, elsősorban tanácsadással és szolgáltatási tevékenységgel történő elősegítése.

Örökségvédelmi többletköltség öTv. 7.§ 14

a kulturális örökség védett elemein végzett kutatási, restaurálási vagy helyreállítási munkák olyan költségei, amelyeket a hatóság írt elő vagy rendelt el, valamint amit a tulajdonos kezdeményezésére a hatóság annak elismer, és amelyek a fenntartással kapcsolatban egyébként nem merültek volna fel.

Próbafeltárás , régészeti Ötv. 7.§ 15. és 21.§

a régészeti lelőhelyek állapotfelmérését, jellegük, térbeli kiterjedésük és rétegsoraik megállapítását célzó tevékenység.

Próbafeltárás védett műemléken épületen, építményen

A műemlékről előzetesen készített kutatási dokumentáció szerint megtervezett kis helyekre (szondákra, kutatóablakokra) korlátozott feltárás, szükségszerűen megelőzi az *épület falkutatását*. A feltárás eredményét dokumentálni kell.

Jellemző tevékenységek: szondázó kutatás (falszerkezeten, festés rétegeken)

Ráfalazás

Meglevő falazat hasonló technológiával és méretrendben való megemelése, a megörökölt falazat védelme érdekében.

Jellemző tevékenységek: Leggyakoribb gyakorlati eset a romfalakra történő védő ráfalazás emelése, amelynél alapkövetelmény a ráfalazásnak az eredetivel gyengébb minősége (az új ráfalazásnak kell előbb pusztulásnak indulni, mint az eredeti falnak). Ráfalazást alkalmaznak további kiegészítés jellegű *kiepítés* céljára, mint védőtető létesítéséhez, vagy hasznosítható terek nyereséhez, vagy rekonstrukciós munkákhoz.

Rehabilitáció: elavult, de értéket képviselő településrész ,épület tömb olyan felújítása, amely során az úthálózat és az épületállomány erre érdemes elemek megtartásával, korszerűsítésével az alkalmatlan épületek, épületrészek elbontásával esetleg azok új épületekkel történő pótlásával történik az érintett terület értékének a kornak megfelelő színvonalra emelése. Továbbá a műemlék és környezetének megszabadítása a méltatlan hozzáépítésektől, átalakításoktól helyes építészeti javítással, beavatkozással műemlék és környezete méltó megjelenésének visszaadása. Városépítészeti értelemben fizikailag leromlott, műszakilag avult települések, településrészek, városok, városrészek környezetével , infrastruktúrájával együtt újra élhető létté váló megújítása. A rehabilitáció a beavatkozáshoz szükséges kompetenciát és erőforrások előteremtését, valamint koncentrált, koordinált tevékenységet igényel. (182/ 2008. VII. 14. Korm.rend. fogalom 79, Sch.; G.)

Rekonstrukció/ helyreállítás, műemléki: az idők során megváltoztatott, részben megsemmisített épületek, építmények, szobrok, valamint épületekhez tartozó elemek maradványai, töredékei felhasználásával a hiteles adatok (fotók,rajzok) alapján romos, roncsolt állapotból való kiegészítés és az eredetivel megegyező állapotba való visszaépítés. (MM) Városépítészeti értelemben zömében elavult településrész olyan korszerűsítése, amelynél az épületek nagy része lebontásra kerül és szükség szerint az úthálózat és tömbosztás is módosul a jelen igény szintnek megfelelő állapot elérése érdekében. (182/ 2008. VII. 14. Korm.rend. fogalom 80,)

Rekonstrukció, műemléki, elméleti,

Az épületkutatás eredményei a *kutatási tudományos dokumentáció* felhasználásával a műemlék egy adott periódusának leghitelesebb ábrázolása (tömege, homlokzatai, metszetei, 3D bemutatás-animáció formájában). Az elméleti rekonstrukció nem szorítkozik csak egy megoldásra, az adott műemlék különféle építési korszakban való állapotát mutathatja, ezen belül a lehetséges rekonstrukció esetleg többféle változatával. Az elméleti rekonstrukció három ismereti szinten alapul :

- eredeti, tapasztalható, kutatható épületmaradványok (*kutatási dokumentáció* rögzíti)
- az épület hiányzó részeinek kiserkesztése, építészeti logikával való kiegészítése, *anastylosis* alkalmazása
- a korabeli építőgyakorlat és hasonló –analóg- megoldások ismeretének felhasználásával alkotott hipotetikus részletek

A rekonstrukció elemeinek belső aránya a kutatás előrehaladtával a biztosan ismert részek felé változtatható, ilyenformán a kutatási eredmények összefoglalójaként és mintegy további kutatási program tervezésének tekinthető.

Restauráció: Egy teljesen átalakított, sérült, roncsolt műemlék elem eredeti állapotába való visszaállítása, esetleges kiegészítésekkel, konzerválásokkal. (G). E fogalom főként külföldi (határokon túli magyar) szaknyelvben használatos.

Restaurálás 10/2006. (V. 9.) NKÖM rendelet 3.§ g)

Műemlékeken, azok tartozékaként védett képző- és iparművészeti alkotásokon, valamint védetté nyilvánított kulturális javakon hatósági engedéllyel végzett művészeti alkotó tevékenység, melynek célja a tárgy vagy tárgyegyüttes konzerválása, illetőleg esztétikai helyreállítása;

Revitalizáció, műemléki területeken: a különösen értékes, elsősorban számos műemléki értékkel rendelkező, de elavult élettelen településrész újraélesztése a történeti érték megtartásával, minimális kiegészítő, nagyrészt helyreállító beavatkozással. Ez a használatát, funkcióját, gazdasági szerepét tevékenységét veszített épület vagy település, településrész gazdasági értékgazdálkodásának visszaállítása, régi, vagy új funkcióra való alkalmassá tétele. (MM, 182/ 2008. VII. 14. Korm.rend. fogalom 81.)

Régészeti emlék: Ötv. 7.§ 16., régészeti örökség ingatlan eleme

Régészeti érdekű terület: Ötv 7.§ 17

valamennyi terület, természetes vagy mesterséges üreg és a vízmedrek azon része, amelyen, illetve amelyben régészeti lelőhely előfordulása várható, vagy feltételezhető.

Régészeti feltárás: Ötv 7.§ 18

tudományos módszerrel végzett tevékenység (régészeti megfigyelés, terepbejárás, próbafeltárás, megelőző feltárás, mentő feltárás, tervásatás, műszeres lelet-és lelőhely felderítés) melynek célja a régészeti örökség elemeinek felkutatása. Megjegyzé a korábbi „ásatás” fogalom kiváltásaként használatos.

Régészeti lelet: Ötv 7.§ 19.

a régészeti örökség érzékelt, felfedezett, feltárt – jellegénél fogva - ingó eleme, függetlenül attól, hogy eredeti helyéről, összefüggéseiből, állapotából elmozdult, elmozdították-e, vagy sem. (Nem minősülnek régészeti leletnek azon kulturális javak, amelyek 1711 előtt keletkeztek és bizonyítottan műgyűjteményben maradtak fenn.)

Régészeti lelőhely: Ötv 7.§ 20.

az a földrajzilag körülhatárolt terület, amelyen régészeti örökség elemei történeti összefüggéseikben találhatóak, és amelyet a Hivatal nyilvántartásba vett.

Régészeti megfigyelés: Ötv 7.§ 21.

a földmunkával járó fejlesztések, beruházások régész által a helyszínen történő folyamatos figyelemmel kísérése és annak dokumentálása

Régészeti örökség: Ötv 7.§ 22.

az emberi létnek a föld felszínén, a föld vagy a vizek felszíne alatt és természetes vagy mesterséges üregekben 1711 előtt keletkezett érzékelhető nyoma, mely segít rekonstruálni az emberiség történetét és kapcsolatát környezetével.

Régészeti rétegek: Régészeti feltárások során napvilágra hozott különböző korszakokban lerakódott és elhatárolódott földrétegek,

Régészeti védőövezet: Ötv 7.§ 23.

a védetté nyilvánított régészeti lelőhely környezete, amely biztosítja annak fenntarthatóságát, megközelíthetőségét, tájképi védelmét.

Részleges bontás műemléken 10/2006 (V:9.) NKÖM rend 3.§ h

Az építési, kivitelezési tevékenységgel összefüggésben végzett szükségszerű bontási munkák kivételével minden olyan szerkezetet-teherhordószerkezetet érintő átalakítás, amely a védett építmény alapterületének végleges csökkenéséhez, egyes részeinek megsemmisüléséhez vezet, feltéve, hogy az nem jár a védetté nyilvánítást megalapozó műemléki érték jelentős sérelmével.

Skansen: svédországi, stockholmi szabadtéri múzeum neve, ahol a növény és állatvilág természeti környezetébe helyezve, összegyűjtötték a svéd népi építészet és népművészet jellegzetes darabjait 1891-ben. Azóta a hasonló szabadtéri néprajzi, *népi építészeti múzeumokat* skanzennek is nevezik. (MM)

Szerkezet megerősítés, műemléken

A műemlék tartószerkezetének károsodás vagy elhasználódás során megváltozott teherbírását visszaállító, kijavító vagy kiváltó *beavatkozás*.

Jellegzetes tevékenységek: kiegészítő szerkezetek alkalmazása, teherátadás csökkentő másodszerkezet befűzése, kiváltó szerkezet alkalmazása, részleges szerkezetcsere az eredetihez való toldással. Műemléken előnyt jelent olyan megoldás, amely az eredeti szerkezeti elemeket megőrzi azáltal, hogy szerepüket kiváltja, vagy részlegesen áthárítja a megerősítő új szerkezetre. Más szempontból a megerősítés módjának megválasztásakor az esztétikai megjelenés is fontos.

Tájhasználat, hagyományos fenntartható

A táj teljesítőképességének (tájpotenciálnak), az adott tájegység egymással kölcsönhatásban álló ökológiai, ökonómiai és tájképi adottságainak társadalmi célú érvényesítése. A tájpotenciál (*Tájpotenciál:* A táj teljesítőképessége, alkotói az adott tájegység egymással kölcsönhatásban álló ökológiai, ökonómiai és tájképi potenciáljai. Kifejezi a tájhasználat lehetséges mértékét, azt, hogy egy táj milyen mértékben alkalmas a társadalom sokrétű igényeinek kielégítésére.) adottságainak társadalmi célú érvényesítése.

Terepbejárás, régészeti Ötv. 7§ 25

minden olyan felszínen végzett kutatás, adatgyűjtés és kiértékelő dokumentálás, amely nem ismert régészeti örökségi elem felfedezésére vagy a régészeti lelőhely állapotának ellenőrzésére, illetve azonosítására irányul, függetlenül attól, hogy együtt jár-e a leletek összegyűjtésével, vagy sem.

Terület , régészeti érdekű Ötv 7.§. 17.

valamennyi terület, természetes vagy mesterséges üreg és a vízmedrek azon része, amelyen, illetve amelyben régészeti lelőhely előkerülése várható vagy feltételezhető.

Terület, táji érdekű

Olyan tájrészlet, amelynek meghatározott használati tartalma van.

Jellemző közelítések:

„A táj antroposzociocentrikus fogalom. A táj a társadalmi igényeknek megfelelően bioszférából nooszférává alakított, emberiesített természet, emberi környezet.”

(Mócsényi, 1968) fogalmi szemlélethez kötődik.

Táj: A természet és a társadalom kölcsönhatásaiban fejlődő komplex területi egység. Tükrözi a természeti adottságokat, a társadalmi és gazdasági viszonyokat, ugyanakkor magas szintű vizuális-esztétikai értékek hordozója. E fogalom értelmezés során az emberi tevékenység nyomán állandósuló karaktervonások, míg a „környezet” fogalom értelmezés esetében az ezek érvényesülését befolyásoló környezeti elemek minőségét módosító jelenségek, hatásmechanizmusok a meghatározóak. (Fogalommeghatározások c. Környezet- és Természetvédelmi Ágazati Szabványból - MSZ-13-195-1990).

Területi védelem és fajtái

Jogsabályi (nemzetközi egyezmény, országos, helyi) szempontok szerint körülhatárolt terület, ingatlancsoport, ill. ingatlan.

Jellegzetes fajtái: műemléki jelentőségű terület, műemléki környezet (Ötv. 38-40.§), védett terület, védett környezet (helyi védelemben).

Történeti együttes

Az örökségelemek olyan, egymással összefüggést mutató csoportja, amely elemek a keletkezés időszakának történeti jellegét karakteresen őrzik, *történeti értékkel* rendelkeznek.

Történeti érték, műemléké

A műemlék keletkezésének korához köthető, a kort megjelenítő állapot felismert értéke.

Jellemző értelmezés: Egy műemlék történeti értéke azon alapszik, hogy egy meghatározott lépcsőfokot képvisel az emberi alkotó tevékenység valamelyik területének fejlődésében. Így elsődleges e szempontból az emberi alkotásként való egykori keletkezése. A történeti érték annál nagyobb, minél töretlenebbül nyilatkozik meg a műemlék közvetlen létrejötté utáni eredeti, zárt állapota.

(Alois Riegel, *Der moderne Denkmalkultus*, 1919, magyar kiadás Balassi, Bp, 1998)

Történelmi/történeti városszerkezet

Értelmezhető regionális szemszögből: Ország, országrész vagy régió településeinek szerepe (város-falu) és tagolódása és kapcsolatrendszerei (infrastruktúra) szerinti szerkezeti hálózat adott történelmi periódusban tekintve, vizsgálva.

Értelmezhető a település saját területei egységén belüli szemszögből: A település/város úthálózata és a különféle területfelhasználási kategóriái, telekszerkezeti, beépítési formái szerinti összetevők.

Történelmi/történeti utcaszerkezet

A *történeti városszerkezet* úthálózata, amely megőrizte a városfejlődés történeti időszakhoz kötődő útvezetését, keresztmetszetét, esetleg burkolatait.

Történelmi városmag

A település –város- korai fejlődési fokozatában kialakult, egykor városfallal körülvett kiterjedését a város jelen struktúrájában is felismerhető, lehatárolható területe.

Történeti/történelmi városnegyed

A történeti kialakulású város egy jellegzetes területegysége, amely egységes képet mutat. Lefedheti a történeti városmagot, vagy a városmag egy részét, vagy a város történeti fejlődése során kialakult bővülési területet.

A városnegyed eredeti fogalma: A városok még a barokk időkben is negyedekre voltak tagolva (felügyelte a fertálmester), Velence pl. hatodokra -sesteriákra tagolódik a mai napig.

Történeti/történelmi városrész

A város egésze szempontjából lehatárolható településrész, települési egység, amely jellegzetesen őriz egy-egy történelmi periódusban való kifejlődését.

Tradicionális telekszerkezet

A *történeti városszerkezet történeti utcahálózatával* meghatározott, vagy külterületi megőrződött telekformák rendszere, amely meghatározó a település morfológiai megjelenésében.

Jellegzetes megjelenés: pl. keskeny fésűs beépítési városi telekrendszer (Sopron, 14. sz.) külterület hosszú, keskeny szalagtelkei. Telekforma és beépítési mód összefügg!

Tudományos dokumentáció műemléki

A műemlék vizsgálatát lezáró komplex dokumentáció, amelynek tartalmaznia kell a kutatás leírását; a kutatási eredmények összefoglalását; *kutatási dokumentációt*, a kutatás rajzi és fényképes dokumentálását; helyreállítási, illetve rehabilitálási javaslatot, opcionálisan a műemlék *elméleti rekonstrukcióját* a felhasznált szakirodalmat, a történeti forrásokat hivatkozásait.

Tudományos dokumentáció régészeti

Régészeti feltárással napvilágra került emlék vizsgálatát lezáró dokumentáció, amelynek tartalmaznia kell a kutatás leírását; a kutatási eredmények összefoglalását; a kutatás rajzi és fényképes dokumentálását; helyreállítási, illetve rehabilitálási javaslatot, a felhasznált szakirodalmat, a történeti forrásokat és ezek feldolgozását.

Tudományos dokumentáció táj és kertépítészeti

Egy táj- illetve kertépítészeti objektum vizsgálatát lezáró dokumentáció, amelynek tartalmaznia kell a kutatás leírását; a kutatási eredmények összefoglalását; a kutatás rajzi és fényképes dokumentálását; helyreállítási, illetve rehabilitálási javaslatot, a felhasznált szakirodalmat, a történeti forrásokat és ezek feldolgozását.

Újjáépítés, örökségvédelmi

Elpusztult vagy teljes elavultság miatt lebontott építmény –épület- vagy épületcsoport, településrész olyan új technológiával való felépítése, amely az eredeti település struktúra, beépítés, épülettömegek, esetleg homlokzati tagolás figyelembevételével történik.

Újraépítés

Olyan építési tevékenység, amely az elpusztult épületállomány jellemzői (beépítés, tömeg, forma, anyaghasználat, díszítés, stb.) szerinti új építésre irányul.

Jellemző tevékenység: Főként háborús konfliktus utáni vagy természeti csapás pusztításai utáni újjáépítés során egyes jellemző városrészeket (pl. Varsó történelmi főterét), épületeket eredeti megjelenésükhöz hűen építik fel (pl. kölni Gross Sankt Martin templom). Amikor az újraépítés az elpusztult épület hű másolatára törekszik, az újraépítés fogalom az építészeti kópia analógiájaként használható (pl. Drezda, Frauenkirche). A *rekonstrukció* itt az újraépítés kópia szintű igényének eszköze.

Város/település karakter

A város –település- egyes részterületeinek legnagyobb hangsúlyú karaktere által megszabott, a teljes településre jellemző kihatása. A karakterek települési értelemben több szempontú elemző és analóg vizsgálati módszer szerint azonosságot mutató településrészek.

Jellemző gyakorlat: Az azonos karakterű településrészek gyakorlatban a történeti fejlődés által kialakult lehatárolásokkal átfedésben vannak. A város –település- történeti fejlődéséből eredően különféle karakterű zónákra oszlik, amelyek együttesében a legnagyobb hangsúllyal és tömegben értékelhető alakítja ki a teljes település karakterét. Pl. Budapestre, mint világvárosra nem a budai hegyvidék vagy a panelházas lakótelepek jelentenek meghatározó karaktert, hanem a 19-20 század fordulóján kiépült belváros a

maga historikus-eklektikus épületállományával, háztömbjeivel és a körutas-sugárutas struktúrájával.

Városkép

A város – település- összességének, teljességének szempontjából a város egyes elemeinek, utcahálózat, terek, épülettömegek, tetők, homlokzatok, szabadter építészeti formálásának, kisarchitektúráinak, zöldterületeinek, növényállományának és egyedeinek, köztisztasági állapotának egyenként is értékelhető és együttes hatása a külső szemlélő számára.

Köznyelvben nagyon sok rétegyen használt kifejezés, turisztikai értelmezése gyakori.

Városképi jelentőségű

Már nem hatályos, korábban használt védettségi kategória, amely a műemlék és műemlék jellegű kategóriák után következett. A védelmet a műemléki hatóság mondhatta ki, védelmét főként a külső megjelenés és tömeg megőrzése szempontjából kezelték..

Védett épület

A védelem valamely kategóriájában részesített épített örökségi elem.

Védőépület

A műemléki érték vagy régészeti emlék az időjárás pusztító hatásának kitett elemei fölé emelt olyan épület, amely a megfelelő védelmet, a bejárást, fenntartást és a megtekintést biztosítja.

Jellegzetes megjelenései: A védőépület szükségszerűen nem követi a védendő érték vagy emlék kiterjedését, nagyobb területet, de részleges területet is lefedhet. A gyakorlatban leginkább romemlékek –melyek egyúttal műemlékek, s régészeti emlékek- védelméhez használják. Építészeti megfogalmazása lehet teljesen kortárs építészeti eszközzel, ritkán a bevédett emlékre utaló megformálással

Védett örökségi elem Ötv 7.§ 26.

A törvény erejénél fogva védelem alatt álló, illetve miniszteri rendelettel vagy hatósági eljárás során védetté nyilvánított kulturális örökségi elem.

Védőövezet , műemléki

A műemléki érték zavartalan megőrzését, ill. további tevékenység, beavatkozás elvégzését biztosító területkijelölés, eszköze a *műemléki környezet* területkijelölés-jogszabályi úton. (Ötv 40. §)

Védőövezet, régészeti

A régészeti érték zavartalan megőrzését, ill. további tevékenység, beavatkozás elvégzését biztosító területkijelölés. a területi lehatárolás jogszabályi úton történik.

(Ötv 15.§ , e)

Védetté nyilvánítás 3/2002 (II.15.) NKÖM rend

A kulturális örökség elemek –köztük műemléki érték- jogszabállyal (törvény felhatalmazásán alapuló miniszteri rendelettel) való védettségének biztosítása. A védetté nyilvánítást szakmai előterjesztő tevékenység előzi meg, amely tudományos dokumentációt tartalmaz (egyésszt indokolja védést, másrészt dokumentálja a védett értékeket).

Vezérszint felmérés

Település kijelölt, lehatárolt területén az összes épület elsősorban földszinti alaprajzi felmérése a térképi helyzetbe illesztve. Gyakorlatban járatos léptéke 1:500 (kis területi egység esetében 1:200)

Jellegzetes tevékenységek: A vezérszint felmérést várostörténeti és város rehabilitációs célból készítik. A járatos 1:500 lépték lehetővé teszi az épületek alaprajzi konfigurációjának pontos értékelését, a falvastagságok jelentős eltéréseinek rögzítését. Az első vezérszint felmérések a háborús károkat szenvedett Budai Vár területét fedte le, amely munka rendkívül sok támpontot adott a vár helyreállításához.

Visszaállítás ld. *anastylosis*

Épület, épületrész eredeti helyzetébe való visszajuttatása egészében vagy darabjaiban, új rögzítő technika (kötőanyag, segédszerkezet, részleges kiegészítés) alkalmazásával.

Speciális területe az *anastylosis*, amely fogalmat a magyar műemléki gyakorlat a hazai műemlékállomány sajátos sorsának kezelése miatt visszaállítás értelmében is használ. A két fogalom szinonimaként használhatóként javasoljuk.

Jellemző tevékenységek: Ledőlt épületrész segédszerkezettel való visszabillentése, vagy darabokra esett épületrész összeállítása és eredeti építészeti szituációjába való visszaállítása. Legtöbbször jelentős kiegészítéssel vagy segédszerkezettel.

Irodalom:

(**G.**) Gerő László: Magyar Műemléki ABC, Műszaki Könyvkiadó Budapest, 1984.

(**B.-G.**) Barabás Jenő – Gilyén Nándor: Vezérfonal népi építészetünk kutatásához, Műszaki Könyvkiadó Budapest, 1979.

(**MM.**) Major Máté: Építészettörténeti és építészetelméleti értelmező szótár, Akadémiai Kiadó Budapest, 1983.

(**Sch.**) Schneller István: Rehabilitáció Budapesten. Magyar Építőművészet, 1992/ 2-3. szám

(**KK**) Karták Könyve, ICOMOS MNB, ÉTK Bp. 2002. (egyezmények, karták szöveggyűjteménye)